

№ 3 (260)
Студзень 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Кантакты:** супрацоўніцтва беларускага і польскага камітэтаў ІКАМОС – стар. 3
- **Памяць:** пошук і догляд вайсковых пахаванняў – стар. 5
- **Асоба:** заповеты Дамейкі – стар. 6

Сустрэчы з «Краязнаўчай»

Тыдзень таму ў Мёрах, што на Віцебшчыне, вучні тамтэйшых школаў мелі магчымасць сустрэцца з «Краязнаўчай газетай». У гэты райцэнтр завіталі творцы з Мінска, сярод якіх быў і адказны сакратар «КГ» Уладзімір Пучынскі. Прыехалі таксама пісьменніца, супрацоўніца выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алена Масла, паэт Міхась Скобла, музыка і выканаўца ўласных песень Яраш Малішэўскі.

Першая сустрэча прайшла ў сярэдняй школе № 2. У актавай зале сабраліся старшакласнікі, якія гарача рэагавалі на выступы гасцей. Аказалася, многім былі цікавыя не толькі вершы ды песні, але і аўтарскія казкі, якія прапанавала пачытаць выпускніца гэтай школы А. Масла. Да слова, вучыўся ў гэтай школе і сённяшні журналіст «КГ». Таму многія пытанні тычыліся іх школьных гадоў, пыталіся таксама, «хто быў яе першым дырэктарам?», «што было там, дзе цяпер цір?», «як вы жартавалі з настаўнікаў?» ды іншыя. Дырэктару СШ Сяргею Ляшонку для школьнай бібліятэкі былі перададзены асобнікі «Краязнаўчай газеты» з артыкуламі пра Мёршчыну і суседнюю Браслаўшчыну (некалі гэтыя раёны ўваходзілі ў адну адміністрацыйную адзінку – Браслаўскі павет).

М. Скобла, які завітаў у Мёры ў рамках кампаніі «Будзьма», прапанаваў вучням не толькі свае вершы, але і конкурсы з падарункамі. Было прапанавана ўгадаць і запісаць імёны славутых людзей Беларусі, а таксама задаваць цікавыя і арыгінальныя пытанні. А за гэта пераможцы атрымалі прызы з лагатыпамі кампаніі. Добрым дапаўненнем да сустрэчы сталіся мелодыі на дудзе і песні пад гітару ў выкананні Я. Малішэўскага.

Другая сустрэча прайшла ў сярэдняй школе № 3. У гэты дзень тут быў адкрыты Музей кнігі і друку, ініцыятарам стварэння якога стаў настаўнік гісторыі Вітаўт Ермалёнак. Ён – сябар і часты аўтар нашага выдання. У зале сабраліся не толькі вучні ды настаўнікі гэтай школы, але і работнікі райвыканкама, госці з іншых школаў Мёршчыны, суседніх раёнаў. Апроч расповеду пра «КГ» Уладзімір Пучынскі перадаў найлепшыя зычэнні ад Беларускага фонду культуры і «КГ» сябрам выдання – Вітаўту Ермалёнку і супрацоўніку Браслаўскага краязнаўчага музея Кастусю Шыдлоўскаму, падараваў удзельнікам святочнай імпрэзы асобнікі газеты.

Падрабязней пра новы музей у мёрскай СШ № 3 чытайце ў наступным нумары.

Лявон ПАЛЬСКИ

Падчас сустрэчы ў СШ №2: Я. Малішэўскі, А. Масла, дырэктар школы і М. Скобла
Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Добрая традыцыя

Напэўна, нікога не здзівіць той факт, што ў бібліятэцы БДУ культуры і мастацтваў наладжана цікавае культурнае жыццё, дзе не апошняю ролю адыгрывае кіраўніцтва бібліятэкі і метадычная служба. «Кніжныя Каляды» – гэта ўжо традыцыя. Не стаў выключэннем і сёлетні год.

Тыднёвы шэраг мерапрыемстваў адкрыла дырэктар бібліятэкі Аксана Валодзіна. Першы дзень – гэта сустрэча са славутым беларускім паэтам Казімірам Камейшам. У гэтыя дні ён адзначаў свой юбілей. Другі дзень усіх прысутных зачараваў сваім непаўторным гумарам рэдактар аддзела прозы часопіса «Полымя» паэт Анатоль Зэкаў. Сустрэчы адбыліся цікавыя і змястоўныя, прысутныя доўга не адпускалі пісьменнікаў, задавалі пытанні. Наступным днём на высокім прафесійным узроўні правяла лекцыю-прэзентацыю, прысвечаную жыццёваму і творчаму шляху А. Міцкевіча, старшы навуковы супрацоўнік Дома-музея паэта С. Анісімава. Мерапрыемства прайшло з нагоды 210-годдзя з дня нараджэння сусветна вядомага песняра. Далей Каляды прадоўжыліся вялікім святам «Беларускія вчоркі». Яно ўдалося на славу, па сцэнарыі ў пастаноўцы былі задзейнічаны ўсе прысутныя. Ролі ўсіх персанажаў выконвалі студэнты факультэта традыцыйнай беларус-

кай культуры і сучаснага мастацтва. Кранулі душу чудаўным лірычным выкананнем калядных народных песень прыгожыя, абаяльныя дзяўчаты з гурта «Кроса». У апошні дзень «Кніжных Каля-

даў» студэнтаў, выкладчыкаў і гасцей чакала сустрэча з выканаўцамі аўтарскай песні і тэатрам «Вуліца», удзельнікі якога – студэнты факультэта культуралогіі і сацыякультурнай дзейнасці. На ўвесь тыдзень ад убачанага і пачутага ўсе глядачы і ўдзельнікі атрымалі вялікае задавальненне і святочны настрой.

Таіса СУПРАНОВІЧ,
вядучы метадыст
бібліятэкі БДУКіМ

3 бібліятэкі «КТ»

Летапісец сваёй эпохі

Рэдакцыя мае гонар мець падараны Людмілай Прохараўнай Чыгрынавай амаль 1000-старонкавы том прозы народнага пісьменніка Беларусі, былога старшыні Беларускага фонду культуры Івана Чыгрынава (1934–1996), выдадзены летась у ТАА «Харвест».

Ураджэнец в. Вялікі Бор Касцюковіцкага раёна, выпускнік журфака БДУ, паэт, нарысіст, Іван Чыгрынаў дэбютаваў у прозе ў 1958 годзе, хоць сам зазначаў, што сур'ёзна пачаў займацца прозай з 1961-га, калі ў «ЛіМе» было змешчана яго апавяданне «Праз гады». Першую кнігу выдаў ў 1965-м. Яна, як і наступны зборнік апавяданняў (1967), былі цёпла сустрэты чытачамі і крытыкай за праўдзівае адлюстраванне жыцця і побыту землякоў, свайго даваеннага і ваеннага юнацтва, пасляваеннай рэчаіснасці. Яго проза была напісана ў спакойнай, разважлівай манеры, з заглябленнем асэнсавання чалавечых светапогляду і ўчынкаў, па-свойму каларытнай мовай (апавяданні «Сустрэча на пероне», «Па сваіх слядах»,

«Жыве ў крайняй хаце ўдава», «Самы шчаслівы чалавек», «За сто кіламетраў на абед» і інш.).

На гэты час беларуская проза выдзелілася і на фоне ўсесаюзнай глыбокімі творамі на ваенную тэму (І. Шамякін, Я. Брыль, І. Мележ, Б. Быкаў, А. Кулакоўскі і інш.). Пачаў падступацца да гэтай тэматыкі і Чыгрынаў (апавяданні: «Маці», «Першы бой», «Чалавек ішоў на вайну»), а вось публікацыяй рамана «Плач перапёлкі» («Малодосць», 1970) ён з поўным правам папоўніў пералік вышэйназваных пісьменнікаў і набыў шырокую вядомасць. Характэрнай адзнакай гэтага рамана было тое, што аўтар не захапіўся звышхвалебным паказам ваенных падзей, бітваў, а ў сваёй манеры паказаў тое, што сам бачыў і пера-

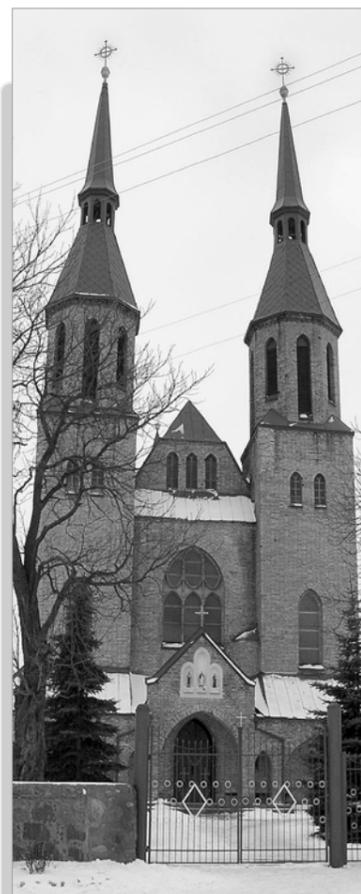

жыў у юныя гады: няпростае, але мірнае даваеннае вяскованае жыццё, побыт і дзеянні простых людзей і начальнікаў над імі, на якіх агулам навалілася вялікая бяда, а з ёю і акупацыя. Раман заканчваўся словам: «Канчаўся ўсяго толькі другі месяц вайны...» Адпаветна, як такая вайна яшчэ не была паказаная, але адлюстраваная атмасфера, чалавечая здольнасць выжываць у самых

цяжкіх умовах – гэтае і іншае зрабілі рамана яркай з'явай не толькі ў беларускай прозе.

Наступныя раманы: «Апраўданне крыві», «Свае і чужыны», «Вяртанне да віны», «Не ўсе мы згінем» глыбока і ярка падоўжылі летапіс-хроніку адлюстравання жыцця вёсак і іхніх людзей, супрацьстаянне акупантаў і партызанаў у барацьбе, у якой мала было гуманізму. Зразумела, у гэтай бойцы ў першую чаргу пакутаваў просты люд – асабліва безабаронныя дзеці, жанчыны, старыя. Аўтар прадмовы да тома (пяць раманаў) Івана Чыгрынава Дзмітрый Бугаеў слушна падкрэсліў: «Усё, за што браўся Іван Чыгрынаў, ён рабіў з поўнай аддачай і вялікай зацікаўленасцю лёсам чалавека і краіны, са шчырым клопатам пра духоўнае багацце радзімы. І таму ягоная творчасць заняла трывалое месца ў беларускай літаратуры, узбагаціла яе здабыткамі, якія маюць доўгатэрміновае значэнне, будуць служыць многім пакаленням. Да таго ж раманы пра вайну можна разглядаць як уклад і ў сусветную літаратуру».

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Зэльва. Старадаўняга касцёла стромкія мury

Фота Святланы ПРАКОФ'ЕВАЙ

«Лірычныя» камяні

Адкуль на свеце бяруцца унікальныя альбо экзатычныя рэчы? Вядома ж, гэта справа рук ды плён матэрыяльнай ці духовай працы неардынарных твораў. Такім на Верхнядзвіншчыне з'яўляецца сельскі доктар з Каханавіч Пётр Пятровіч Квяцінскі. Пра стваральніка народнага клуба «Белыя вароны», велатрыста-«дальнабойшчыка», краязнаўца, амагара высокага мастацтва і бескарыслівага апекуна пакрыўджаных лёсам дзяцей друкаваліся газетныя артыкулы, пісаліся вершы, здымаліся відэа- і кінафільмы ў Верхнядзвінску і Віцебску, у Мінску і Маскве.

З краязнаўчых яго заслуг варта перш за ўсё назваць працу па вяртанні з нябыту бяспамяцтва імя прагрэсіўнага грамадскага дзеяча, паэта і даследчыка беларускага фальклору Ігната Яўстахавіча Храпавіцкага. Зараз пра славу тага памешчыка, чыя магіла была зганьбавана, а надмагілле выкінута на сметнік, раскажа не толькі кожны каханавіцкі школьнік ці жыхар мястэчка – ім ганарыцца ўсе землякі.

Нярэдка бывае, што пра выбітную асобу ўспамінаюць толькі з выпадкаў круглых юбілеяў. Імені Храпавіцкага такое не суджана, бо ягоны «апякун» П. Квяцінскі клапаціцца, каб у скарбонку памяці аб «уваскрэшаным» земляку штогод давалася нешта новае. Увосені 2007 года «Дзень Ігната Храпавіцкага» быў адзначаны адкрыццём каменя-помніка ў цэнтральным скверы паселішча. Аўтарам і ажыццяўляльнікам ідэі, «архытэктарам», «скульптарам» і «прарабам» быў, вядома ж, сельскі доктар. На камені запісаны радкі з калектыўнага верша мясцовых школьнікаў, дзякуючы якім праезджы люд, зацікаўлены навіной, адкрывае для сябе новае імя, якім можна ганарыцца.

Летась свята зноў было змястоўным і запамінальным. На сядзібе-музеі «Белых варон» было шматлюдна. Тут ладзіліся краязнаўчыя справаздачы і конкурсы, відэапрагляды і спевы пад гітару, быў здзейснены велапрабег памяці. А новым падарункам ад гаспадара, акрамя традыцыйнага ўжо веласіпеда, набытага на ўласныя грошы ў якасці прызга веласпедысту-асу, стала адкрыццё Паэтычнай Алеі. Гэтая задумка прайшла праз бюракратычныя ды мяшчанскія бар'еры неразумення і непаразуменняў да пераможнага фінішу дзякуючы абсалютнай упэўненасці ў вартасці справы яршыстага і нязломнага яе аўтара.

Алея ўяўляе сабой шэраг валуноў, якія выставілі сябе на агляд і працытанне пры галоўнай вуліцы – старадаўняй Себежскай шашы. Так, і на працытанне. Бо камяні гавораць вершамі

тых паэтаў, якія маюць гонар называцца сябрамі народнага клуба «Белыя вароны». Гэта мясцовыя аўтары Аляксандр Мядзюта і аўтар гэтага артыкула, гамяльчанін Уладзімір Шаронаў, сябар Саюза журналістаў з Шуміліна Віктар Улючэнка, а таксама ганаровы грамадзянін Асвей Сяргей Панізньнік. Спадар Сяргей, з'явіўшыся на свята ў экзатычным каўбойскім капелюшы і надарыўшы сяброў цікавай гутаркай ды падарункамі, агучыў, як і іншыя аўтары, увечкавечаны алейнай фарбай на «сваім» камені свае ж словы:

У заваях зімы
Не заблудзіцца час.
Будзем памятаць мы –
Будуць помніць і нас.

Алея толькі нарадзілася. Спіс лірычных і тэхнічных перашкоды не дазволілі завезці дастаткова валуноў з Асвейскай марэннай грады; шырокія ж палі тутэйшага дагледжанага наваколля даўно пазбавіліся гэтых дарункаў ледавіка. З вясны Пётр Пятровіч мае мэту пачаць пошук прыгожага формай і колерам (ружовага) каменя пад верх любімай ім паэткі Чаславы Петраш-Кевіч; тыя, што засталіся, лічыць ён, не здольныя выявіць пяшчоту і пранікнёнасць яе светлай лірыкі.

Асобна ў акружэнні кветак красавіцца на сталі (!) міні-валун «жаночага» выгляду. Ён з'явіўся пазапланавана як знак узрушанай удзячнасці гаспадара да слова-роздуму Дануты Бічэль, з якой мы мелі радасць сустрэцца на святой зямлі шматпакутнай Расіцы. Падыходзілі, чыталі і, мо, упершыню задумваліся над ейным пытаннем:

Але, мой Божа, ці мае значэнне –
Весці жыццё сваё супраць
цяжэння,
Вулічным тлумам насупраць
упарта...
Але, мой Божа, ці ўсё гэта варта?

А тое, што дзеілася навокал, ужо давала адказ.

Антон БУБАЛА,
краязнаўца,
г. Верхнядзвінск

Міжнародныя кантакты Беларускага камітэта ІКАМОС

19 студзеня 2009 года пры арганізацыйным садзейнічанні Пасольства Рэспублікі Беларусь у Польшчы адбыліся перамовы і падпісанне пагаднення аб супрацоўніцтве паміж польскім і беларускім камітэтамі Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС).

Міжнародная Рада па помніках і мясцінах ІКАМОС (г. Парыж) – уплывовая сусветная арганізацыя – партнёр ЮНЕСКО, якая на высокім навуковым узроўні займаецца пытаннем зберажэння помнікаў гісторыі, архітэктуры, археалогіі, этнаграфіі і прыроднага атачэння. Пры тым, асабліва ўвага звяртаецца на распрацоўку найноўшых метадык рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў, для чаго створаны і працуюць інстытут у г. Рыма, а таксама Міжнародны цэнтр дакументацыі ІКАМОС у г. Парыжы.

Міжнародная Рада ІКАМОС была заснавана ў 1965 годзе ў Варшаве з мэтай, якія выкладзеныя ў так званай Венецыянскай хартыі:

- звесці разам спецыялістаў па захаванні помнікаў з усяго свету, каб служыць форумам для прафесійнага дыялогу і абмену думкамі і досведам;
- збіраць, ацэньваць і пашыраць звесткі аб прынцыпах, ме-

тадах і палітыцы ў справе захавання помнікаў;

- супрацоўнічаць з нацыянальнымі і міжнароднымі ўладамі на грунце Цэнтраў дакументацыі, якія спецыялізуюцца ў праблемах захавання культурнай і прыроднай спадчыны;
- браць удзел у падрыхтоўцы навуковых і навучальных праграм для спецыялістаў;
- паставіць веды і досвед высокакваліфікаваных спецыялістаў на службу міжнароднай супольнасці ў агульнасусветным маштабе.

ІКАМОС мае пэўны досвед і адыгрывае важную ролю пры выпрацоўцы заключэнняў ЮНЕСКО па тых культурных набытках, што маюць быць далучанымі да Спісу сусветнай спадчыны, і наглядзе за ўжыванымі ў Спісе помнікамі. Менавіта на гэтым грунце адбыліся першыя крокі супрацоўніцтва спецыялістаў – рэстаўрацый, археолагаў, архітэктараў Беларусі і Польшчы пры падрыхтоўцы дакументаў для ўключэння ў Спіс сусветнай спадчыны Міра, Нясвіжа.

Кіраўніцтвам дзвюх суседніх неўрадавых арганізацый ІКАМОС было прынята рашэнне падмацаваць тое, што ўжо зроблена, намерціць перспектывы супрацоўніцтва. Для таго і падпісана пагадненне, тэкст якога змяшчаем побач.

Пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Беларускім камітэтам Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС) і Польскім нацыянальным камітэтам ІКАМОС

Нацыянальныя камітэты ІКАМОС Беларусі і Польшчы:

- падкрэсліваюць адпаведнасць дзейнасці сваіх арганізацый мэтам і задачам Канвенцыі ЮНЕСКО па ахове сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны (1972 г.), Міжнароднай Рады ІКАМОС, рашэнням яе Генеральных Асамблей;
- абпіраюцца на Статуты сваіх нацыянальных камітэтаў ІКАМОС;
- улічваюць даўнія гістарычныя і культурныя сувязі нашых народаў і краін,

а таксама – падтрымліваюць намаганні дзяржаўных органаў кіравання Беларусі і Польшчы па сумесным вырашэнні складаных пытанняў рэстаўрацыі помнікаў гісторыі і культуры, прыстасавання і сумеснага выкарыстання на прыкладзе такіх аб'ектаў, як Дом-музей А. Міцкевіча ў Навагрудку, замак Радзівілаў у Нясвіжы, Аўгустоўскі канал, дзе супрацоўніцтва нашых дзяржаў і грамадскіх арганізацый ІКАМОС было вельмі плённым. Гэтым пагадненнем нацыянальныя камітэты ІКАМОС Беларусі і Польшчы пацвярджаюць сваю прыхільнасць да больш плённага супрацоўніцтва ў будучым на падставе агульных здабыткаў нашых этнасаў і на прынцыпах, закладзеных у адпаведных дакументах ЮНЕСКО і ІКАМОС па зберажэнні спадчыны. У гэтых мэтах:

- лічаць неабходным актывізаваць сяброўскія адносіны паміж нацыянальнымі камітэтамі ІКАМОС нашых краін, твораць сувязі спецыялістаў у галіне рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў гісторыі і культуры, аховы і мэтанакіраванага фармавання культурных ландшафтаў;
- падтрымліваюць ідэю і намаганні бакоў па сумесных даследаваннях, праектаванні, распрацоўцы метадык рэстаўрацыйных і кансервацыйных работ на аб'ектах агульнай культурнай прасторы, у тым ліку з выкарыстаннем сродкаў еўрапейскіх і сусветных структур і фондаў;
- асабліва ўвагу надаюць памежным помнікам культурнай і гістарычнай спадчыны, аб'ектам культуры і прыроды, супольнаму вывучэнню іхняга стану, метадаў і спосабаў зберажэння;
- лічаць мэтазгодным падтрымаць ідэю беларускага боку аб далучэнні да Спісу сусветнай спадчыны аб'ектаў драўлянага сакральна-манументальнага дойлідства Беларусі, дзеля чаго арганізаваць сумесную экспедыцыю па аб'ектах драўлянага дойлідства Беларусі, па выніках якой падрыхтаваць адпаведныя прапановы ў ЮНЕСКО;
- маюць намер падтрымаць намаганні па пашырэнні беларускіх турыстычных шляхоў за кошт надання значнай увагі вывучэнню і ўшанаванню старажытных родаў, такіх, як Радзіві-

лы, Хадкевічы, Сапегі, Агінскія, іншых, пашырэнню ведаў аб агульных гістарычных постацях (Т. Касцюшка, А. Міцкевіч, С. Манюшка, Т. Рэйтан, іншыя), памятных мясцінаў якія патрабуюць нашых агульных клопатаў, у першую чаргу такіх аб'екты, як Волчын, Залессе, Шчорсы, Грушаўка.

Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС) і Польскі Нацыянальны камітэт ІКАМОС звяртаюцца да Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Міністэрства культуры і нацыянальнай спадчыны Рэспублікі Польшча, да міжурадавых структур Еўропы і Свету з просьбай падтрымаць ініцыятыву нашых грамадскіх арганізацый, аказаць неабходную арганізацыйную, метадычную і фінансавую дапамогу для выканання намечаных планаў.

Падпісана ў Варшаве 19 студзеня 2009 года ў двух экзэмплярах на беларускай і польскай мовах.

За Польскі Нацыянальны камітэт ІКАМОС

Прэзідэнт
А. Тамашэўскі
А. Тамашэўскі

За Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах ІКАМОС

Старшыня
У. Гілеп
У. Гілеп

Падчас падпісання Пагаднення: Эва Свенска, А. Тамашэўскі, У. Гілеп і Т. Стружэцкі

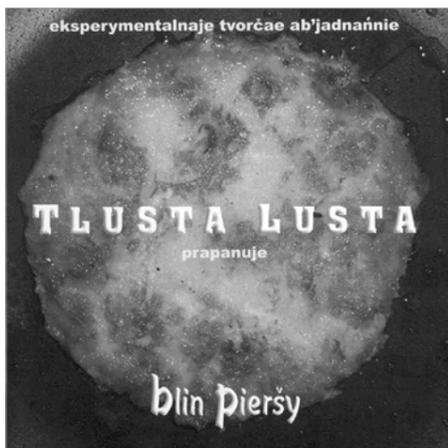
Традыцыі і сучаснасць

Класіка панкам не абьякавая «Tlusta Lusta» – «Блін першы». Мн., 2008, «БМАgroup»

Гродзенскі гурт «Tlusta Lusta», які ўзяў галоўны прыз XIX фестывалю беларускага року ў Польшчы «БАСовішча 2008», не стаў доўга цягнуць з фанаграфічным дэбютам і выдаў на сталічным лэйбле «БМАgroup» свой альбом «Першы блін». І хоць гэта яшчэ не адпрацоўка фестывальнага шацунку ў лепшых студыях Еўрасаюза, а плён стараннага намаганняў ваўкавыскага студыйнага ўмельцы А. Шлыка, блін атрымаўся, прама скажам, не камяком. У вабнасці нестандартнага аблічча музыкаў з Гародні мінская публіка паспела пераканацца на канцэртах «Tlusta Lusta» ў прэстыжных клубах «Гудвін» і «Dakota», а пра вартасці зместу слухач пераканаецца з вокладкі кружэлкі: аказваецца, песні гэтых панкі пішуць не толькі на свае вершы, але і не абыходзяць увагаю Цётку, Янку Купалу, сучасных паэтаў. Пра што не здагадаюцца на першы слых і самі класікі.

Дзякаваць Богу, буклет утрымлівае ўсе тэксты альбома. І хоць панкі здолелі пасябацца з традыцыйнага спахыўца, надрукаваўшы тэзіс тэкстаў адным вельмі доўгім радком на развароце, але ж пільным меламам грэх скардзіцца на пэўныя незразумелыя месцы. Вось і я, паслухаўшы цыганскую народную песню «Ромалэ» (так яна абвясчалася на канцэртах), засумняваўся акурат у аўтэнтычнасці прадукта і... знайшоў у буклеце верш Цёткі (Элаізы Пашкевіч):

Веру, братцы, ў нашу сілу,
веру ў волі нашай гарт,
Чую агонь у нас, не брыну,
бачу, братцы, мы не з карт.
Мы не з гіпсу, мы з каменя,
мы з жалеза, мы са сталі,
Нас кавалі ў пламенні,
каб мацнейшымі мы сталі.

Мо запытаеце: «А дзе ж цыганы?» А яны ў прыпеве:

Гэй, нанэй, нанэй, нанэй, ромалэ,
Парваца пугы, гітара грай і пой,
Ромалэ, весяліся, не стой.

І хоць у прыпеве праглядаюць уласныя дапіскі да пані Элаізы (натхніцелька назвы вуліцы, на якой стаіць оперны тэатр у Мінску, не напісала б «пой», калі трэба «спявай»), але ж уласныя ейны змест адэкватна ўвасоблены ў панкаўскай энергетыцы. Пашанцавала з такім сучасным кантэкстам і купалаўскаму вершу «Пралетар», і сучаснаму паэтычнаму авангардысту Андрэю Хадановічу («Буржуін»). Але ўсё ж традыцыя больш увагі рокеры (у тым ліку і панк-рокеры) прывабляюць уласнымі вер-

бальнымі экзерсісамі. Яны ў гурта «Tlusta Lusta», бадай, на дастатковым узроўні. А ёсць і парадыйныя кавэры (перапевы) на творчасць калегаў па цэху. Вось, напрыклад, «Рэвалюцыя» выглядае як сяброўскі жарт з рэвалюцыйнага гурта «Siver», які ўзнялі словамі С. Балахонава «белы сцяг сваёй рэвалюцыі» ды бяследна зніклі.

Ведаючы здэкліваю традыцыю панкаўскіх кавэраў (гэта значыць, перапеваў чужых песень), больш пільна прыглядаешся і да іншых перапевак гурта «Tlusta Lusta». Ну, сапраўды палсы ў панк-року само па сабе смешна (гэта пра песню Maksim «Ведаеш ты», якая ўсё ж ёсць на альбоме, хоць і схавана таемным бонусам у трэку «Супраціў»), але творы калегаў панкаўскага цэха «Deviation» («Бюлетэнь-камень») і «Neuro Dubel» («Пацалунак») выглядаюць адно як даніна павагі да папярэднікаў. Праўда, апошняга кавэру яшчэ няма ў альбоме, але мо ў гэтым і шчасце, бо гурт яшчэ чакае праца ў салідных польскіх студыях.

Апошняя згадка не выпадковая ў кантэксте гэтай рэцэнзіі, бо, на мой асабісты густ, у дэбютным альбоме вельмі сур'ёзна змест захлынуўся ў месцамі прытопленым жвавай панк-энергетыкай вакале. І хоць буклет з тэкстамі крыху адхіляе гэтую праблему, але час ужо навучыцца запісваць песні так, каб чутно было ўсё выразна. У «Tlusta Lusta» ж пакуль чутно толькі баявіты настрой і пільны слых музыкаў адзін да аднаго: Кірылы (гітара, вакал), Віталія (гітара), Паўла (бас, падпеўкі), Сыра (бубны, падпеўкі). На канцэрце чуў іхнія прозвішчы, але пакідаю мянушкі так, як яны пададзены на дыску, мастацка аздаба якога належыць Раману Варошчу.

А на завяршэнне ўсё ж варта прызнаць, што нават з «прытопленым» вакалам кожная песня «Tlusta Lusta» выглядае паўнаартасным эмацыйным спектаклем, суровыя рытмы якога аж падкідаюць слухача неўтаймоўнай энергетыкай. Так у Беларусі не грае ніхто, адчуваецца гарадзенская школа панку – злога, баявітага, але на гэты раз ужо не бяссэнсавага.

Вітаў **МАРТЫНЕНКА**,
музычны крытык

Зямля і космас Язэпа Драздовіча

Рэха юбілею вялікага энтузіяста

«Будзець час, прыйдзець той час, што і ў нашай абнехаенай краіне завітучь гайна дзіўныя кветкі, і хараства прыйдзець час. Мы аджывем свой век, нас не будзе, але пасля нас знойдуцца людзі, іх пашлець Бог і выдасць новае пакаленне народу на пакарасу жыцця».

Гэтыя прарочыя словы належаць самабытнаму беларускаму творцу Язэпу Нарцызавічу Драздовічу.

Жыццё і творчасць Язэпа Драздовіча – яскравы доказ таго, што былі і ёсць людзі, якія «захапляюцца і любяць штось іншае, болей свайго мастацтва. Прафесійная асвета гэта адно, а зоў дару прыроды – гэта штось іншае...» Менавіта «штось іншае» набыло для Язэпа Драздовіча асаблівае, вызначальнае значэнне, бо лёс свой і талент ён прысвяціў культурна-нацыянальнаму адраджэнню Бацькаўшчыны. А мастацкае ўяўленне і творчы дух мастака дапамаглі беларусам дакрануцца і адчуць існаванне разумнага жыцця ў космасе.

(Заканчэнне на стар. 7)

Сёлета 25 студзеня спаўняецца 140 гадоў з дня нараджэння беларускага паэта Адама Гурыновіча. Пажыў ён каля 25-ці, таму звестак пра яго мала. Асобныя вершы Адама Гурыновіча («Перш душылі паны», «Дзякуй табе, браце, Бурачок Мацею», «Што ты спіш, мужычок...» ды інш.) былі апублікаваны амаль праз 30 гадоў Б. Тарашкевічам. Ды толькі на пачатку 1920-х гадоў чытач даведаўся, што паэт вучыўся ў Пецярбургскім тэхналагічным інстытуце (1887–1893), браў удзел у гуртку беларускай студэнцкай моладзі і нават кіраваў ім, за што (а таксама за зносіны з Г. Пляханавым) патрапіў у Петрапаўлаўскую крэпасць. Паколькі Адам Гуры-

новіч хварэў, то яго адправілі ў Сморгонскі раён пад назірк паліцыі, дзе ён памёр ад чорнай воспы.

Паспеў, апрача пейзажнай лірыкі, напісаць тое-сёе ў жанры балады, байкі, зрабіць крыху фальклорных запісаў і перакласці з рускай, польскай і ўкраінскай моў. Адным з любімых паэтаў Адама Гурыновіча быў Ф. Багушэвіч.

У свой час крэйзнаўца Генадзь Кахановіч шмат даследаваў жыццё і творчасць забытых ці малавядомых пісьменнікаў XIX – пачатку XX стагоддзяў. У яго кнізе «Адчыніся, таямніца часу» (Мн., 1984) некалькі старонак было прысвечана і А. Гурыновічу.

Гурыновічавы прысады

Кавалі... Гэтую назву згадваюць амаль усе літаратуразнаўцы, калі пішуць пра месца нараджэння даравітага беларускага паэта XIX стагоддзя Адама-Гілярыя Калікставіча Гурыновіча.

А дзе знаходзіцца той «фальварак Кавалі ў былым Вілейскім павеце»? Паспрабаваў і я колькі гадоў таму знайсці гэтую памятную літаратурную мясціну. Вёсак з такімі назвамі ў «былым Вілейскім павеце» аказалася чацвяры. Кідаўся то пад Сморгонь, то пад Ілью. І толькі ў Мядзельскім раёне, каля Слабады, чакала мяне невялічкая, але прыемная радасць адкрыцця, хоць не ў тутэйшых Кавалях Адам Гурыновіч нарадзіўся. Няма ніякіх прыкмет фальварка, вёска, ды і ўсё. Але ж мясціны яго, родныя!

Разабрацца ў гэтай блытаніне дапамог стары настаўнік-пенсіянер, былы выпускнік Маладзечанскай настаўніцкай семінары Валяр'ян Георгіевіч Нафрановіч, хутарок якога прытуліўся ў гурыновічаўскіх мясцінах, прыцішыўся ля лесу, зводдаль ад сельсаветака цэнтра.

– Фальварак, у якім нарадзіўся паэт, у нас называюць не Кавалі, а Кавалькі. Назва блізкая, але гэта не адно і тое ж, ды і знаходзіцца, можа, з кіламетр ад вёскі Кавалі.

Валяр'ян Георгіевіч успомніў пра крэйных з роду Гурыновічаў. З некаторымі з іх быў асабіста знаёмы, раскажаў пра іх лёс, часам вельмі трагічны. У Кавальках з радні Гурыновічаў і Сіняўскіх нікога не засталася. Да 1955 года яшчэ жыў састарэлы фурман Сцяпан Гардынец, не толькі сучаснік паэта, але і сведка тых даўніх падзей, але вочы яго закрыліся, і адышоў у нябыт «сівенкі архіў» і нікому не пакінуў сваіх багатых успамінаў, хіба тое, што суседзям раскажаў.

Якім жа быў фальварак Кавалькі па змене XIX і XX стагоддзяў? Давайце звернемся з даведнікам І.І. Гашкевіча «Віленская губернія. Полный список населённых мест со статистическими данными о каждом по-

селении. Вильна, 1905 год». На 101 старонцы знаходзім апісанне Жосненскай воласці, куды ўваходзіў фальварак Сіняўскіх-Гурыновічаў – Кавалькі. Паводле перапісу, тут жыло ўсяго толькі чацвяры душы: два мужчыны і дзве жанчыны. Мелася 173 дзесяціны зямлі, адлегласць да павятовага горада Вілейкі 63 вярсты, да бліжэйшай чыгуначнай станцыі Варапаева – 22 вярсты, да валаснога цэнтра добрых тры вярсты. Гэта была правінцыя ў правінцыі, глухамань у глухамані. Ёсць у даведніку і вёска Кавалі са сваімі 93 душама насельніцтва. Значыць, і па спісе населеных пунктаў Кавалі і Кавалькі праходзяць як самастойныя геаграфічныя назвы.

У Ленінградскім гістарычным архіве СССР мне трапіўся даволі цікавы дакумент, датаваны 19 студзеня 1867 года, якраз за два гады да нараджэння будучага паэта. У гэтым дакуменце сказана, што Кавалі дасталіся па купчай грамаце Сіняўскаму Антону Казіміравічу ад Іосіфа і Віктара Федаровічаў. Па ўстаўной грамаце тут значылася шэсць двароў і 23 рэвізскія душы. Усё гэта належала дзеду Адама Гурыновіча па матчынай лініі.

Карціць паглядзець даведку на яшчэ адзін фальварак Гурыновічаў – Крыстынопаль, дзе пахаваны паэт. Меў сем жыхароў (чацвяры мужчыны і тры жанчыны), зямлі ўдвая больш, чым у Кавальках – 352 дзесяціны. Да павятовага цэнтра Свянцянны – 66 вёрст, да бліжэйшай чыгуначнай станцыі Сморгонь – 42 вярсты. Амаль тая ж самая глухамань. Хіба да Вільні адгэтуть бліжэй.

Як жа сёння называюць тое месца, дзе нарадзіўся Адам Гурыновіч? Некалькі тутэйшых людзей назвалі Кавалькі. Спытаў на слабадскай пошце, звернуў па мядзельскай раённай газеце «Нарачанская зара» – Кавалі і Кавалькі. Каб менш было блытаніны, усё ж, мусіць,

Да 1955 года яшчэ жыў састарэлы фурман Сцяпан Гардынец, не толькі сучаснік паэта, але і сведка тых даўніх падзей, але вочы яго закрыліся, і адышоў у нябыт «сівенкі архіў»

У Кавальках і да гэтага часу няма нават сціплага мемарыяльнага знака, а як бы добра было адзначыць яго памяць у роднай старонцы – Кавальках, а таксама і ў Крыстынопалі, дзе аддалі зямлі маладое дваццаціпяцігадовае цела Адама Гурыновіча

трэба прывыкаць да думкі, што нарадзіўся паэт у Кавальках. Час пашукаць яго сядзібу.

Вузенькая палявая дарожка праз узгоркі завяла ў Кавалькі. Парадзелы дрэвы і такія ж парадзелы прысады – мілая памяць далёкіх часоў. Апусцелы дзядзінец, рэшткі зніклага невядома калі саду. Дзе некалі Адамава хата стаяла, лысеюць камяні даўжэзнага падмурка, які паступова зацягваецца муравой. Засталася пара сялянскіх хатак пазнейшага часу, агуленых вільнямі. І цішыня. Толькі восенская мяцеліца жоўтых лістоў круціцца над гэтым даўно ўжо не паэтычным месцам.

Пры дарозе Мядзел–Ваўкалата, насупраць яшчэ ажыўленай вёскі Слабады, ёсць высокі земляны насып правільнай формы, у якім угадваецца старажытнае гарадзішча. Гэтае месца называюць людзі «Весьялуха». На ўзвышанай пляцоўцы не так яшчэ і даўно стаяў касцёл. Паблізу касцёла могількі з пахіленымі помнікамі. Крыху воддаль магіла салдата Першай сусветнай вайны. Падыходжу да групкі магіл, якія калісьці былі поруч са сцяной касцёла. Надпісы ўжо не ўсе чытаюцца, і ўсё ж удалося разгадаць іх: «Сіняўскі Антон (18... – 24.VIII.1890); калежскі аэсар Алімпій Антонавіч Сіняўскі, памёр на 48 го-

дзе, у 1892 г.; губернска сакратар Антоні Алімпавіч Сіняўскі, памёр на 43 годзе, у 1913 г.». Усё гэта блізкія сваякі Адама Гурыновіча. Самы багаты помнік увекавечвае памяць маці паэта – Элеаноры Сіняўскай. Бацькавай магілы не ўдалося знайсці, хутчэй за ўсё Гурыновічаў хавалі не тут, а ў Крыстынопалі.

Шануюць памяць паэта-рэвалюцыянера жыхары Слабады. У тутэйшай бібліятэцы з густам аформлены стэнд пра жыццё і творчасць земляка. У цэнтры – партрэт Адама Гурыновіча, намалеваны старшынёй мясцовага сельсавета. Ілюстрацыі, вытрымкі з твораў Адама Гурыновіча ажыўляюць літаратурны куток. Мне казалі, што ў гэтым пакоі праводзіцца тэматычныя вечары, якія рыхтуюць настаўнікі і вучні Слабадскай сярэдняй школы.

Вяртаюся дамоў і разважаю пра тое, як можна ўшанаваць мясціны паэта. Аўтобус тым часам падкаціў да прыпынку «Любань-Вілейскага раёна. На ўказальніку – «Іжа 10 км». І павярнуў я туды, бо ўспомніў просьбу дырэктара мясцовай школы аб арганізацыі краязнаўчага музея ў старым будынку былой парафіяльнай царкаўкі. Дырэктар быў у сельсавеце. Пасядзелі з ім ля калекцыі сабраных каштоўнасцей іхняй мясціны: дакументы, грашовыя знакі, археалагічныя малаткі, сякеры,

узнагароды розных часоў і шмат іншага. Накідаў экспазіцыйны план музейчыка, параіў, што дасабраць, і дамовіўся аб новай сустрэчы са школьнымі крэйзнаўцамі.

Хоць ужо і надвечорак браўся, але нельга ўпусціць магчымасць пабыць у Зольках. І вось калгасны «газік» выправіўся на Чурлёны, а трохі ўбок, лявей – і Золькі. Доўгая вёска, гусценька забудавана. І падумалася: забыліся тутэйшыя сяляне пра Гурыновічаву перасцярогу, які быў сведкам пажару ў Зольках. Згарэла ўсё датла. Паэт пісаў:

*А вы ж, братцы, тое знайце,
Радзей хаты растаўляйце.
Калі дзе што загарыць,
Лацвей будзе загасіць.*

У хрэстаматыі «Беларуская літаратура XIX стагоддзя» (Мн., 1971) сказана, што «Золькі знаходзяцца на Вілейшчыне, недалёка ад фальварка Кавалі, дзе нарадзіўся паэт». Праўда тое, што вёска на Вілейшчыне, але ж далёка ад Кавалёў (Кавалькоў) і зусім блізка да бацькавага Крыстынопалі, дзе жыў і дзе пахаваны паэт.

Хоць час ужо і пазнаваты, але дзверы Золькаўскай бібліятэкі яшчэ адчынены, калі ласка... У чысценскай утульнай, хоць і маленечкай чытальні адчуваўся прытулак муз. Старанная гаспадыня параіла сустрэцца са старажыламі вёскі, але пашкадавала: самыя цікавыя, самыя пат-

рэбныя сведкі ўжо адышлі. Усё ж у дзве хаткі заглянуў...

– Золькі гарэлі не раз. Пра паэта не чуў ні разу, – сказаў стары. – Людзі з нашай вёскі ў час Першай сусветнай вайны былі выселены, далей ад лініі фронту. Месца гэта дрыгвістае, каровы раней тапіліся, людзі на лукох¹ копы выносілі. Вось салдаты і разбіралі тады нашы хаты, насцілалі бярвенямі дарогу, каб зручней дабірацца да вогненнай паласы. Вёску адбудаваў, так і стаяць хаты ўжо гадоў шэсцьдзесят.

Другі старажылаў дадаў, што ў суседніх Чурлёнах жыў дзед, які раскажаў пра Гурыновічаў, але і яго ўжо няма.

Словам, зусім ясна, што Золькі тыя – гурыновічаўскія, як і суседнія вёскі, дзе бываў паэт.

А зараз пра памяць. У старым Мядзелі па прапанове Мінскага абласнога краязнаўчага музея Мядзельскі райвыканкам перайменаваў завулак Зялёны ў завулак Гурыновіча. А вось у Кавальках і да гэтага часу няма нават сціплага мемарыяльнага знака, а як бы добра было адзначыць яго памяць у роднай старонцы – Кавальках, а таксама і ў Крыстынопалі, дзе аддалі зямлі маладое дваццаціпяцігадовае цела Адама Гурыновіча.

Пасля таго як гэтыя радкі пра паэта былі напісаны, пазванілі мне ў музей і паведамілі, што на Маладзечанскую базу утыльсыравіны прывезлі старыя кнігі з Ваўкалацкага касцёла. Марудзіць няма чаго, трэба ратаваць краязнаўчую крыніцу ведаў, а можа, гэта XIX стагоддзе. Так яно і ёсць. Старанна перапісаныя кнігі і пасасобныя, ужо набрынялыя вільгаццю лісткі, згружаныя ў адну кучу, павінны былі стаць сыравінай для новай паперы, але ці найлепшай. Месца гэтых абшарпаных кніг толькі ў архіве ці ў музеі. У дадзеным выпадку нядбайнасць адведзена, крыніцы выратаваны. Некалькі дзесяткаў ёмістых і вялікафарматных рэгістрацыйных кніг даступлілі на захаванне ў фонды Мінскага абласнога краязнаўчага музея ў Маладзечне. Бяру метрычныя запісы аб нараджэнні з 1862 па 1871 год. На старонцы 309 чытаю: «1869 года февраля 3 дня в Волколатском римско-католическом приходском костёле окрещён младенец по имени Адам-Гиллярій сенсодом Абдоном-Андрейковичем администратором сего костёла с совершением всего обряда таинства». У графе пра бацькоўска зана: «Дворяне Каликст и Елеанора (урождённой Синавской) Гуриновичи зак. куп. сын родившийся сего года января 13 дня в фольварке Ковалях Волколатского прихода». Як і належала па абрадзе хрышчэння, запісаны кумы. «Восприимниками были дворяне Онуфрий Борисович с Пелагеей Гуриновичевой, девицею».

Нават дзеля імя Адама Гурыновіча варта было ратаваць даўнія метрычныя кнігі.

Генадзь КАХАНОЎСКІ

¹ Луки – прыстасаванне ў выглядзе лука, якое прымацоўвалі сяляне да сваіх ног і тым самым павялічвалі плошчу апоры пры выкананні работ на дрыгвяністых сенажаках.

У такім летніку я ўдзельнічаў упершыню. І ад'язджаць у абласны цэнтр з беларускай сталіцы, дзе акурат у гэты час пачыналася мая курсавая практыка, было справай рызыкаўнай. Канечне, я ведаў, што магу не паспець выканаць мінімальны план практыкі для атрымання заліку, але ў летнік вырашыў ехаць усё адно.

...Цягнуць свой чамадан на чацвёрты паверх інтэрната, у пакоях якога ўжо размясціліся валанцёры-удзельнікі, са страхам я апошні раз запытаў у сябе, ці спраўлюся? Адказ я ведаў ужо праз паўхвіліны, калі прывітаўшы купку людзей, пачуў у адказ: «Hallo! Werden Sie auch in Camp teilnehmen?»¹.

Удзельнікі

ПРАЦА ў імя міру

Першы раз у жыцці менавіта ў гэтым летніку я часткова выконваў функцыю перакладчыка. Валанцёрскі летнік быў міжнародным. Пачуўшы імёны гасцей з Германіі, адразу заўважаеш нязвыклыя для беларускага вуша імёны: Дзілан, Робін, Б'янка, Рыкарда, Мірыам, Маркус...

— У Гродне такі летнік праводзіцца ўжо другі раз, — раскажаў адзін з арганізатараў Дыега Фокт. — Упершыню ў гэты горад мы прыехалі ў 2006 годзе. Яшчэ тады Беларусь мне вельмі спадабалася, засталіся вельмі пазітыўныя ўражанні. Для мяне асабіста вельмі цікава было адкрываць вашу краіну, бо ў нас мала вядома пра Беларусь. Была таксама і цікавасць з гістарычнага пункту гледжання. Галоўная ж мэта нашага міжнароднага летніка, як два гады таму, так і цяпер — пошук і дагляд ваенных пахаванняў Першай і Другой сусветных войнаў.

Дыега Фокт — прадстаўнік Народнага саюза Германіі па даглядзе за ваеннымі пахаваннямі. Разам з суайчыннікамі Грэгарам Фішарам і Франкам Сікуранца ўжо другі раз кіраваў валанцёрскім летнікам ў Гродне. З беларускага боку адказнай за летнік была Дзіна Марозава, супрацоўніца Гродзенскага дзяржаўнага аграрнага ўніверсітэта, які браў на сябе забеспячэнне валанцёраў харчаваннем і жыллем.

Вера Кашорке, нямецкая ўдзельніца, прыехала ў Беларусь упершыню. Яна — будучы педагог. Паспытаў-

Помнік на вайсковых могілках у Гродне (вул. Бялуша)

шы на смак беларускую сушаную рыбу, прызналася, што нічога смачнейшага ніколі не ела.

Над верхняй губой дзяўчына зрабіла пірсінг — модна. А вось яе новая знаёмая, беларуска Юля Фядосава, на такі смелы крок не адважылася: «Баюся эксперыментавачь над сабой. Я нават завушніцы толькі ў шанаціцаць пачала насіць», — шчыра прызналася будучы сацыёлаг, пясчкурсіца Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы.

Юля ў валанцёрскім летніку першы раз, а вось для Веры праца ў такім летніку

не ў навіну: Беларусь — ужо чацвёрты прыпынак для дзяўчыны, да гэтага яна ўжо двойчы ездзіла ў Латвію і адзін раз працавала ў нямецкім Майнцы.

«Тэма вайны ў нашай сям'і вельмі далікатная, — распавяла Вера. — І мае дзядулі амаль нічога мне не казалі пра той страшны час».

Другая сусветная вайна ў многіх нямецкіх сем'ях — амаль закрытая тэма. Не заўсёды, праўда, пра тую вайну раскажваюць і беларускія ветэраны.

«Мой дзядуля ваяваў пад Ленінградом, — гаворыць Юля. — Але ён вельмі мала пра гэта гаварыў».

Дзядулі абедзвюх дзяўчын удзельнічалі ў Другой сусветнай вайне. Толькі па розных бакі фронту...

Большасць нямецкіх удзельнікаў, едучы ў Беларусь, вельмі мала ведалі пра нашу краіну.

«Да прыезду сюды я вельмі мала ведаў пра Беларусь, хоць і спецыяльна шукаў у кнігах і ў інтэрнэце, — раскажаў Марк Ратцаў, студэнт факультэта гісторыі і сацыялогіі з г. Білефельд, што ля Дортмунда — што тычыцца кніг па гісторыі Другой сусветнай вайны, дзе ёсць згадкі пра Беларусь, то ў іх для самой Беларусі як удзельніцы гэтай вайны адводзіцца невялікая роля».

Дзядуля Марка, як і дзядуля яшчэ аднаго нямецкага ўдзельніка Макса Майснера з г. Ляйсніг, не ўдзельнічалі ў вайне. Калі яна пачалася, дзядулі хлопцаў

Падчас працы ў Мастоўскім раёне

яшчэ не дасягнулі прызыўнога ўзросту.

Праз міжкультурныя зносіны і сумесную працу на працягу чатырнаццаці дзён (а менавіта столькі доўжыўся летнік) моладзь з Беларусі і Германіі збліжалася, паступова знаёмілася з культурай неведомых для сябе краін. Моладзь «рабіла адзін маленькі крок да вялікай мэты, наступнай вялікай мэты», — як ахарактарызавала сумесную працу нямецкая ўдзельніца Леа Стэффанс.

«Праца ў імя міру» — Гэтыя словы — дэвіз валанцёраў Народнага саюза Германіі па даглядзе ваенных пахаванняў. На некалькіх мовах гэты дэвіз можна было прачытаць на адмысловых майках, у якія былі апрачаныя ўсе ўдзельнікі падчас валанцёрскай працы...

Праца

Мастоўскі раён. Пахмурна і душна. Толькі духата верасня гэтага года ў адрозненне ад гарачыні 1915 — мірная. Мы выходзім з аўтобуса і разбіраем інструменты: рыдлёўкі і сякеры.

Ваенныя нямецка-расійскія могілкі агульнай плошчай адзін гектар знаходзяцца ў лесе недалёка ад вёскі Мікелеўшчына. Колькасць пахаванняў — невядома. Але пра тое, што яны былі, гаворыць мноства глыбокіх ям, вырытых па ўсім лесе, і рэдкія каменныя пліты з надпісамі на польскай і нямецкай мовах. Вядома, ямы глыбінёй і

шырынёй да двух метраў, самі з'явіцца не маглі. Пастараліся чорнакапальнікі. Злодзеяў не спынілі нават адкапаных чалавечыя коці... Пясак ля некаторых ям быў яшчэ свежы — капалі нядаўна.

Немка Б'янка Костэрс паказвае знойдзеную пустую нямецкую гільзу. Пасля кідае яе ў яму: адно з галоўных правіл — ніколі нічога не браць у мёртвых.

Некаторыя месцы побач з дрэвамі былі раскапаны настолькі, што паўстае пытанне: колькім жа людзям трэба было так капаць і за які час?! Верагодна, капалі вясной, калі глеба найбольш мяккая. Амаль з кожнай раскапанай магілы можна ўбачыць адкінутую, а дзе і замаскіраваную, каменную пліту з імем загінулага і датай яго смерці. На многіх плітах імя адсутнічала — проста «невядомы».

Побач з вялікімі ямамі былі і маленькія. Як мне пасля растлумачылі, такім чынам злодзеі спрабавалі шукаць металадэтэктарамі. Няўжо камусьці дапамогуць грошы, заробленыя на рабаўніцтве мёртвых салдат?

Пасля абеду заязджаем на нямецкія могілкі Першай сусветнай у вёсцы Бірулічы. У адрозненне ад лясных могілак Мікелеўшчыны, гэтыя выглядаюць дагледжанымі. Два гады таму, калі валанцёры з Народнага саюза Германіі ўпершыню прыехалі сюды, перад імі паўсталі кусты вербалозу, ды і мала хто ведаў, што тут на самой справе пахаваны нямецкія салдаты. Падобная праца па даглядзе і аднаўленні могілак чакаецца ў наступныя гады ў Мастоўскім раёне.

Ілья ЛАПАТО,
Гродна—Мінск
Фота айтара

(Заканчэнне будзе)

¹ Прывітанне! А вы таксама ўдзельнічаеце ў лагерах? (ням.).

Нямецкая дзяўчына Вера і беларуска Юля

Ігнацы Дамейка быў чалавекам дзеяння. Дзеяння надзвычай шматграннага, універсальнага. У праграме Міжнароднай навуковай сесіі, якая прайшла 11 красавіка 2002 г. у Зале Ігнаца Дамейкі Універсітэта дэ Чылі ў Сант'яга пад эгідай ЮНЕСКО і патранатам прэзідэнтаў Чылі Рыкарда Лагоса Эскабара і Польшчы Аляксандра Кваснеўскага, наш суайчыннік быў ахарактарызаваны наступным чынам: «Патрыёт. Інжынер. Выгнаннік. Мінералог. Вучоны. Эмігрант. Географ. Антраполог. Асветнік. Рэктар». Да гэтых вызначэнняў я рызыкнуў бы дадаць яшчэ тры: пісьменнік, філосаф і этнограф (апісанні побыту арауканаў даюць для апошняга ўсе падставы). І чацвёртае, ужо спрэчнае: лінгвіста-практыка. Прынамсі, такую выснову робіш пасля працытання артыкула Здзіслава Сіцкі, які сведчыць, што Жэгота (І. Дамейка. – «ЖГ») карыстаўся словам, у тым ліку беларускім, асэнсавана і мэтанакіравана, як і многія яго сябры-філаматы.

А чаму філосаф? Ды таму, што ў яго была свая канцэпцыя развіцця грамадства, свой погляд на прагрэс чалавецтва. Толькі яна выкладзена не ў асобных працах, а ў лістах да аднадумца і папечніка Лясковіча, лістах асабістых, шчырых, не прызначаных да друку, не сапаваных знешняй або ўнутранай цензурай. І таму яны заслугоўваюць нашага поўнага даверу.

Само сабой зразумела, што Дамейка адмоўна ставіўся да царызму. Гэта ён даказаў, узяўшы ў 1831 г. паўстанцкую зброю, хаця потым, у 1863 і 1871 гг. выказаў вялікія сумненні ў мэтазгоднасці і рэальнасці ўзброенага звяржэння прымусу. Але, што на першы погляд здзіўна, ён крытычна ставіўся і да тагачаснага заходнеўрапейскага грамадства, якое дало яму прытулак. Лічыў яго, як і ўвесь свой час, «бязбожным і банкірскім». У лісце ад 26

красавіка 1850 г. ён шчыра сумняваўся, што прыход да ўлады чарговага Банапарта, змаганне «белых і чырвоных» нешта зменяць да лепшага. «Бо ў Францыі, замест тых даўнейшых рэлігійных, ма-

Дамейка, безумоўна, быў прыхільнікам эвалюцыйнага развіцця. «Сапраўднае палітычнае ў грамадстве, – пісаў ён 23 верасня 1851 г., – прыходзіць ціха, паволі і спакойна, развіваецца паводле на-

зброю». Куды больш можна зрабіць шляхам паступальнага развіцця. 14 мая 1863 г. да таваны такія радкі: «Аднак бачу, хаця і здалёку, і дзівуюся, як далёка краіна пакрочыла, калі параўноўваць з на-

ступіць паміж Масквой і Германіяй, устрасяне Еўропу і не супакойцца аж да аднаўлення Польшчы».

Дамейка, зразумела, рашуча выступаў супраць войнаў, асабліва братазайчых і захопніцкіх. У 1851 г. у Чылі ўспыхнуў зацятый бунт, удзельнікі якога нават добра не ведалі, за што яны змагаюцца. У лісце да Лясковіча была дадзена такая ацэнка падзей: «Толькі пасля доўгіх разважанняў і добра, зблізка ведаючы людзей, якія мелі на тую вайну найвялікшы ўплыў, бачу я і пераконваюся, што галоўнай яе прычынаю быў дух правінцыялізму і сляпое суперніцтва паміж паўднёвым і паўночным чылійскім насельніцтвам».

Урэшце, наш суайчыннік, нібы прадбаччы будучыню, асуджаў тэрарызм, які не ў стане змяніць свет да лепшага. Літаральна ў апошнюю хвіліну перад заканчэннем гэтага рукапісу прафесар З.-Я. Рын прыслаў мне па электроннай пошце сенсацыйнае паведамленне: Курніцкая бібліятэка, што каля Познані, набыла дзевяць неведомых раней лістоў Дамейкі да Уладзіслава Паўліцкага, доктара і грамадскага дзеяча, які ў час перапіскі, у 1875–1883 гг., жыў у ЗША. 28 верасня 1878 г. былі яму адрасаваны такія радкі: «Нічога добрага для нас дасюль на еўрапейскім палітычным гарызонце не свеціць. Ані цяжкая рана, нанесеная нямецкаму манарху, ані забойствы і нігілістычнае пажарышча ў Расіі не прывялі да розуму, не зрабілі лепшымі тых, хто дагэтуль пануе над намі. Наадварот, здаецца, што Прусія і Расія спаборнічаюць паміж сабой, каб паказаць, што яны не дбаюць пра тое, што пра іх скажа цывілізаваны свет». Дарэчы, у тых жа лістах Дамейка зноў і зноў падкрэсліваў сваю літвінскасць: яго «воўчую» натуру цягне «за Нёман», у яго жылах кіпіць «літоўская кроў».

Дамейка ўсё жыццё ішоў да беларускасці (паўночнай «рускасці»), але не дайшоў. Затое ён цяпер пачынае даходзіць і дойдзе да Беларусі.

Адам МАЛЬДЗІС

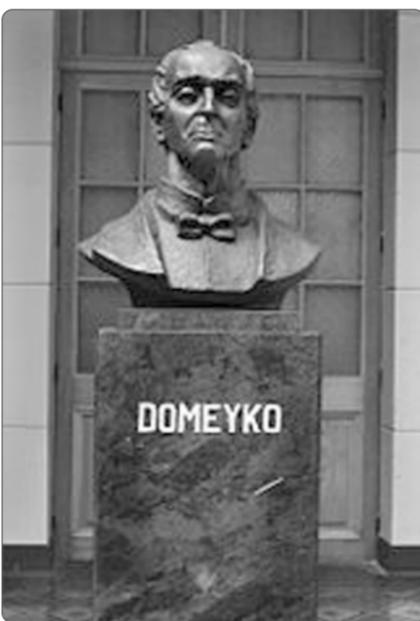
(Паводле бюлетэня «Кантанкты і дыялогі». №№ 7–8, 2002)

Запаветы, адрасаваныя нам

ральных і палітычных пачуццяў, замест узнёслых імкненняў да славы, свабоды і поўнай самаадданасці, угрызлася ў нутро народа імкненне да ўзбагачэння, разліковасць, спажывецтва, і гэта не ад голаду, але ад распусты і нявер'я». Такія ж тэндэнцыі падохалі асветніку і ў маладым чылійскім грамадстве.

Амаральнасці, імкненню да ўзбагачэння любой цаной Дамейка супрацьпастаўляў сваю пазітыўную праграму развіцця, якая, на мой погляд, мае значэнне і для сённяшняй рэчаіснасці, у тым ліку для сучаснай Беларусі. У аснове гэтай праграмы – паўсядзённая, вонкава непрыкметная, стваральная праца. Атрымаўшы чыліскае грамадзянства (пры тым не па ўласнай ініцыятыве, а па рашэнні ўрада), Жэгота сціпла пісаў земляку: «...раблю, што магу, працую, як умею, для добра гэтага краю». Служэнне Чылі для яго – лепшы спосаб служэння роднаму краю, бо там многія «сквапна кідаюцца на вялікія справы», а вынікі мізэрныя, часам і адмоўныя.

Праца, на думку Дамейкі, павінна спалучацца з сумленнасцю, высокай маральнасцю, а тыя немагчымы без глыбокай рэлігійнасці, таму што «ўсялякае дабро паходзіць ад Бога, а зло – ад нас». «Толькі вера і набожнасць» могуць супрацьстаяць «ліберальнай балбалінасці і дэмакратычнаму хамству», у тым ліку ў Расійскай імперыі. Адрасант з жахам глядзеў на тое, што заходнеўрапейская «бязбожная наваліца» дакочваецца і да Чылі.

Бюст І. Дамейкі ва Універсітэце Чылі ў Сант'яга

туральнага парадку, патрабуе царлівасці і адрачэння ад самалюбства; і хто ведае, можа, ніяка, нават самае гераічнае самазхвраванне чалавека, ніводнае паасобна ўжытае дзеянне непасрэдна не ідзе на карысць чалавецтву і толькі з часам, нябачна, выдасць свой сапраўдны плён». Таму трэба працаваць, «над чым можаеш», з надзеяй, што калісьці «лепей будзе».

Зыходзячы са сваіх эвалюцыйных перакананняў, Дамейка, удзельнік паўстання 1831 г., ужо не мог адназначна ўспрыняць і становіцца ацаніць паўстанне 1863 г. Ён ужо не разлічваў на пазітыўны вынік «адчайнага хапання за

шымі часамі, які прагрэс дасягнуты дзякуючы нацыянальнаму духу сярод нашых, нават у Літве, дзе нягледзячы на тэрарызм, якога магло б і не быць, сённяшня маршалкі (шляхты. – А.М.) і чыноўнікі робяць тое, чаго, можа, не важаваліся рабіць у больш спакойныя і бяспечныя часы нашай маладосці».

Такія ж думкі паўтараў Дамейка, даведаўшыся пра падзеі 1871 г. у Парыжы. Поглядам французскіх камунараў ён супрацьпаставіў сваю грамадскую праграму, якая налічвала чатыры пункты. Працітуем два з іх:

«1. Не варта сёння марнаваць сілы нашага краю на эмігранце, на падарожжы без мэты, на рэвалюцыйныя

Вокладка выдання ЮНЕСКО «Грамадзянін двух сусветаў», прысвечанага юбілейнай выставе пра І. Дамейку ў Парыжы (2002 г.)

планы і замахі, што абапіраюцца на Запад.

2. Можна быць карысным толькі ў краіне, на айчыннай зямлі, рабіць нешта дзеля будучыні, рыхтавацца да канфлікту, які раней ці пазней на-

Мясціны, звязаныя з І. Дамейкам: надмагільны помнік і горад Пуэтра-Дамейка ў Чылі

Бібліятэка імя І. Дамейкі ў Сант'яга дэ Чылі

Зямля і космас

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3)

Язэп Драздовіч нарадзіўся 1(14) кастрычніка 1888 года ў засценку Пунькі Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці ў сям'і беззямельнага шляхціца. У 1906–1910 гг. ён вучыцца ў Віленскай школе малявання і марыць аб тым, каб напісаць гістарычны раман пра легендарную Рагнеду Гарыславу. Супрацоўнічае з газетай «Наша Ніва», афармляе вокладку «Першага беларускага календара на 1910 год», кнігу вершаў паэтэсы Канстанцыі Буйло «Курганная кветка». У 1910 г. прызваны ў войска, служыць ваенным фельчарам. Але нават з войска дасылае ў рэдакцыю газеты свае малюнкi. Цяжка захварэўшы на тыф, у 1917 г. дэмабілізуецца па стане здароўя.

У 1919–1921 гг. Драздовіч працуе выкладчыкам малявання ў беларускіх гімназіях у Мінску. Замалёўвае гістарычныя мясціны Верхняга горада, стварае дакладную панараму Мінска з розных ракурсаў. Як мастак-ілюстратар стварае звыш 30 малюнкаў для лемантара. Ягоныя малюнкi аздаблялі тытульныя старонкі часопісаў «Вольны сцяг», «Рунь». Выявы «Старога Менска» і «Гарадзішча» ўпрыгожвалі падручнік «Геаграфія Беларусі» А. Смоліча (1919). Пасля археалагічных раскопак на Нямізе і ў старажытным Заслаўі з'яўляецца графічная серыя партрэтаў полацкіх князёў Рагвалода, Усяслава Чарадзея, Барыса, Брачыслава. Узрушыць гістарычную памяць, абудзіць нацыянальны гонар беларусаў дапамагалі жывапісныя творы «Пагоня-Ярыла», «Дух цемры». Творы мастака экспанаваліся на Першай беларускай мастацкай выстаўцы ў Мінску. Ён стварае з дрэва разныя скульптуры Ф. Скарыны, Рагнеды, якія захоўваліся ў сакратарыяце Інстытута беларускай культуры. Прыход «новай, польскай улады» вымушае Драздовіча пакінуць Мінск і вяртацца пехатой на родную Дзісеншчыну. Тут ён пачынае пісаць гістарычны бытавы раман «Гарадольская пушча». У ім незвычайныя прыгоды адбываюцца з героямі на працягу XIII – пачатку XX стст. У 1923 г. выдае аповець «Вялікая шышка» пра жыццё маладых мастакоў. У гэты час ён працуе настаўнікам у польскай школе ў Глыбокім, але ў 1925 г. яго звольнілі, «бо дзеці сталі беларусіца». Драздовіч стварае цудоўную акварэльную серыю «Глыбокае», на якой бачым Кармеліцкі і Троіцкі касцёлы, Беразоўскі кляштар.

У 1926 г. Драздовіч камандзіраваны на Піншчыну ад Віленскага навуковага таварыства. Збіральніцкая і мастацкая праца мастака захавала для беларусаў «залатую калекцыю» этнаграфічных малюнкаў (замалёўкі капліц, сакральных крыжоў,

Язэпа Драздовіча

хатаў, партрэтаў пінчукоў, посуд і г.д), лінгвістычны слоўнік мясцовых гаворак, запісы народных песень, дзе музыка ў кожным слове:

*А ў Тураве на мураве,
А ў Кіеве на раначку
Ходзе Янка па беражку.*

*– Ды чаго ж, Янка,
тута ходзіш,
Ці ты, Янка, рыбу ловіш,
Ці ты, Янка, людзей
перавозіш?*

*– Ліхі мае пераводы,
Абліваюць горкі сьлёзы,
Як сок цячэ із бярозы.
Была ў мяне жонка міла,
На камяні ножкі мыла,
У Дунай-рэчку затонула,
Трох дзетак пакінула...*

У 1926–1927 гг. Драздовіч кіруе мастацкімі майстэрнямі ў Віленскай Беларускай гімназіі, Беларускай гімназіі імя Ф. Скарыны ў Радашковічах. Упершыню ў нацыянальным мастацтве стварае партрэт першадрукара і асветніка Ф. Скарыны. Мастак наладжвае тры выстаўкі сваіх работ, а таксама работ сваіх вучняў у Радашковічах, Вільні, Навагрудку. У 1927–1930 гг. Драздовіч працуе настаўнікам малявання ў Беларускай гімназіі ў Навагрудку. Па ўспамінах вучняў, на ягоных уроках «было ціха, як на малітве». Ён вучыў іх маляваць прыгожыя раслінныя ўзоры для керамічнага посуду, замалёўваць узоры паясоў і нацыянальнага адзення, тым самым выхоўваў у іх пачуццё гонару за родную зямлю, за продкаў, якія аб'ядналі вакол Навагрудка беларускія землі ў Вялікае гаспадарства Навагародскае, а потым – у Вялікае княства Літоўскае. Падчас летніх адпачынкаў Драздовіч вандруе па гістарычных мясцінах, дзе

збірае вялікую калекцыю каменных сякер, крэмніевых накіраваў стрэл. Неверагодна, але за гэтыя тры гады ён стварае першую ў беларускім мастацтве гісторыка-пазнавальную серыю «Замкавае будаўніцтва на Беларусі» – Мір, Навагрудак, Меднікі, Крэва, Гальшаны, Ліда, Трокі.

У пачатку 1930-х Язэп Нарцызавіч стаў беспрацоўным, бо польскія ўлады закрылі беларускія гімназіі. Таварыствам Беларускай школы ён быў запрошаны ў Беласток, дзе стварыў некалькі вялікіх дэкарацый для тэатральных пастацовак, за якія, дарэчы, яму так і не заплацілі. Гэта прымушае яго зарабляць на жыццё маляваннем дыяноў у паселішчах паміж рэчкамі Аўтай і Мнютай. Па словах мастака, «тут рэдкая вёска і засценак знойдзецца, каб не мелі на сценах сваіх хат маёй працы». Сваімі дыянамі (размяшчалі над ложкамі) мастак паляпшаў эстэтычны густ селяніна, спрыяў захаванню культурна-нацыянальных традыцый беларускага народа, які пасля Рыжскай дамовы 1921 г. быў падзелены на дзве часткі – як тады казалі, на «польскую» і «савецкую». Па дыванах Драздовіча можна вывучаць гісторыю роднага краю.

Напрыканцы 1930-х Язэп Драздовіч працягвае свае вандровкі па Дзісеншчыне, праводзіць археалагічныя раскопкі, занатоўвае мясцовыя паданні, робіць накіды паселішчаў, гарадзішчаў. Вынікам яго руслівай працы з'явілася «Дзісенская дагістарычная даўніна», па якой сёння беларускімі археолагамі знойдзена каля 20 гарадзішчаў. Успамінамі аб жыцці славутых продкаў-прадзедаў, паэтаваны свет беларускай

старасвеччыны льецца, бы мядок у вусны, з паэмы «Трызна мінуўшчыны» (1936):

*Старана мая старадаўная,
Ты была для нас калісьць
слаўная,
У сям'і славян, як дастойная,
Незалежная, самастойная,
Ні пагорджаная, ні пакутная,
А свабодная ды магутная,
Духам сільная, правам
праўная,
Старана мая старадаўная.*

У часы Вялікай Айчынай вайны Язэп Драздовіч працягвае гістарычную беларускую тэму ў мастацтве. Цяжка ўявіць, у якіх умовах працаваў мастак, бо сваёй хаты і сям'і ў яго паранейшаму не было. І таму жыў ён ці ў сваякоў, ці ў Янкі Пачопкі, з якім вельмі сябраваў, а то ў вясцоўцаў, якія добра ведалі «дзядзьку Язэпа».

Нягледзячы на адсутнасць жылля, сродкаў і нават простае ежы, а самае галоўнае – фарбаў, ён стварае жывапісную серыю, прысвечаную Ф. Скарыну («У свет па навуку», «Са свету з навукай», «Скарына ў сваёй друкарні ў Вільні»). А мудрасць кіраўніка дзяржавы, абаронцы свайго народа адлюстравана ў карціне «Пярсцёнак князя Усяслава Чарадзея» (1940–1946).

Астранамічныя даследаванні – самае цікавае, але, на жаль, малавядомае з таго, што зроблена Язэпам Драздовічам. У 1931 г. у Вільні на ўласныя сродкі ён выдае невялічкім накладам пазнавальную кнігу па астраноміі на беларускай мове «Нябесныя бегі». Да сённяшняга часу кніга застаецца унікальным выданнем. Асабліваю каштоўнасць ёй надаюць шаснаццаць астранамічных лінарытаў-ілюстрацый, створаных мастаком. У гэты час Я. Драздовіч стварае і «Тэорыю паходжання планет Сонечнай сістэмы», якую дасылае ў АН БССР. Нават сёння, па словах спецыялістаў Расійскай Акадэміі навук, «калі б касмалагічная тэорыя Драздовіча была надрукавана, то яна была б не менш цікавай, чым вядомая ў той час тэорыя Джэфрыса-Джынса».

Галоўная ідэя касмалагічнай тэорыі Я. Драздовіча ў тым, што «Зямля наша ўтварылася не ад Сонца, а паходзіць яна з парназоркавай сістэмы, у пары з Марсам, якая знаходзілася калісьці ў далёнай высі, пакуль не была захоплена магутным прыцягам Сонца ў сваю сістэму...». Пазней Драздовіч дапоўніць сваю

тэорыю здагадкай аб наяўнасці ў космасе «ператваральных зон», якія ператвараюць «старыя зоркі» ў новыя, яркасныя, як ён пазначаў, «новыя зоры». Шаснаццаць «навін» па тэарэтычнай астраноміі падкрэсліў ён у рукапісах.

«Бяседы аб утварэнні свету. Дзе мы і хто мы. Небазнаўства» (1937) – гэта незвычайная філасофская праца Язэпа Драздовіча аб наяўнасці разумнага жыцця ў Сусвеце. У ёй беларускі небазнаўца марыць пра касмічнае падарожжа на Месяц, бо «гэта такі самы жывы свет, як і наша зямелька-планета, на якой мы жывем...». Драздовіч малое накід «касмiчнай шматнабойнай тарпеды», на якой «зямныя турысты» паляцяць на Месяц. Аўтар пакідае нам апісанне гарадоў, ландшафтаў на розных планетах, малое тыпы жыхароў, архітэктурных збудоў на Месяцы, Сатурне, Венеры, Цэрэры... Упершыню серыя касмічных жывапісных і графічных твораў з'явілася ў 1932 годзе («Панарама горада Трывеж на Месяцы», «Сустрэча вясны на планеце Сатурн», «Штучнае мора на Марсе» і інш.). А ў 1943 г. Драздовіч завяршае своеасаблівы нябесны абраз «Соемас», ад сузірвання якога літаральна плыве ў сэрца неверагодная ўпэўненасць у існаванні разумнага жыцця. Трэба адзначыць, што Драздовіч быў схільны да астральных вандровак і на працягу жыцця запісаў іх у сваім «Дзёніку» ці ў розных сшытках.

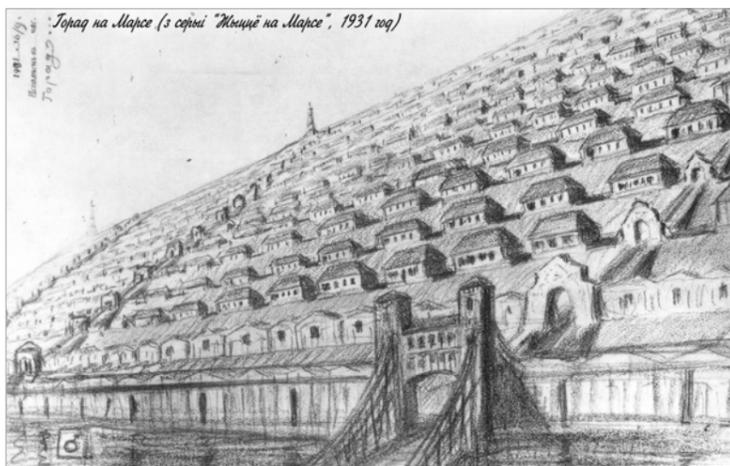
Напрыканцы 1949–1951 гг. ён падрыхтоўвае да друку сваю «Тэорыю рухаў у касмалагічным значэнні», звяртаецца з лістамі ў АН БССР, Інстытут астраноміі імя Штэрнберга ў Маскве, але сучаснікі не змаглі зразумець «беларускага Леанарда да Вінчы», як называў мастака ягоны сябра, мастак Пётра Сергіевіч.

15 верасня 1954 года скончыў свой зямны шлях вельмі зямны чалавек і «касмiчны жыхар» Сусвету, «вечны вандронік» і патрыёт Беларусі Язэп Нарцызавіч Драздовіч. Ды і цяпер гучыць над Зямлёй і ў космасе яго духоўны запавет Чалавечтву...

І прыйдуць часы, калі бальшыня жыхароў нашай планеты адмовіцца ад учасця ў войнах, ад гэтага вялікага зладзейства, піхаючага мільёны людзей на забойства. І ўсю тэхніку з навукамі абярнуць не на паслугі гэтаму зладзейству, а на добрае дзела... на падтрыманне гэтага жыцця, каб яно было сытым, здаровым, высокакультурным, добрым, разумным, прыгожым, а перад усім – бяспечна-вольным».

Юрась МАЛАШ,
мастак

P.S. Аўтар выказвае шчырую ўдзячнасць супрацоўнікам Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі, Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі, Музея старажытнабеларускай культуры, Гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, Нацыянальнага архіва Беларусі, Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі за дапамогу ў працы і за прадастаўленыя матэрыялы і дакументы.

«Сучасны ёг» на малюнку Міколы ГІРТЕЛЯ

Ледзяныя пасткі

Шостага студзеня з ракі Свіслач супрацоўнікі МНС выратавалі лебедзя, які ўмёрз у лёд. Яго перадалі ў мінскі заапарк. Гэта не першы выпадак у сталіцы, калі выратавальнікі дапама-

гаюць птушкам, якія трапілі ў ледзяную пастку. У гэты ж дзень выратавалі і чайку. Яе перадалі адмыслоўцам – ахоўнікам жывёлаў і птушак.

Гараць смеццераводны

Вельмі часта выратавальнікі выязджаюць на пажары, якія адбываюцца ў смеццераводных камерах.

Так, 9 студзеня па пр. Ракасоўскага, 12 загарэлася смецце ў такой камеры. Падраздзяленне МНС выклікалі ў выніку спра-

цоўкі сістэмы пажарнай сігналізацыі. Прычына – неасцярожнае абыходжанне з агнём.

Паважаныя грамадзяне! Не выкідвайце ў смеццеравод непатушаныя цыгарэты, гаручыя матэрыялы.

Выбухі балона з прапанам

У гэты ж дзень па вул. Акадэмічнай на тэрыторыі Мінскіх кабельных сетак РУП «Мінскэнерга» выбухнуў 5-літровы балон з прапанам. У выніку здарэння двух электраманцэраў прадпрыемства даставілі ў бальніцу з

апёкамі твару, рук. Мяркуемая прычына – парушэнне правілаў эксплуатацыі газавага абсталявання і агрэгатаў.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЗАКЛІНАННІ (заклёны) – адпаведныя словы або словазлучэнні, якім надавалася магічнае значэнне, чароўная сіла і якія быццам маглі ўратаваць ад розных бед. Нячыстую сілу адпрэчвалі заклікальнымі воклічамі «Чур!» альбо «Цур!», «Прэч!». Такім чынам, намагаліся падначаліць варожую сілу ці выкарыстаць заклінанні, скажам, для прысухі – палюбоўнай магіі. Бывала, злыя людзі ўжывалі заклінанні і для надобных спраў. Для гэтага маглі прымяняцца самыя розныя ўчынкі – заломы жыта, падкідванні ў двор розных прадметаў. Заклінальны характар мелі асобныя песні і прымаўкі.

ЗАКРАСА – заправа з нутранага свінога тлушчу – здору; інакш – затаўка. Кавалак здору расціралі (таўклі) з часнаком, перцам, інш. прыправамі і запраўлялі (затоўквалі) капусту, боршч, булён, шчаўе, камы, мазалі на хлеб. Часам расціралі ўжо прыгатаваны здор з салам (Палессе). У некаторых рэгіёнах Палесся затаўкай называюць свежы здор.

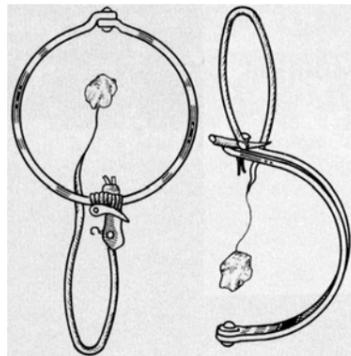
ЗАКРЫЛІНЫ – дошкі, якія закрываюць тарцы двухсхільнага даху, радзей страхі «з прычол-

кам», у звычайнай сялянскай хаце. Тое, што і ветраніца.

ЗАМАК – умацаванае жыллё феадала, а таксама комплекс абарончых збудаванняў, жылых і гаспадарчых пабудов, аб'яднаных лініямі ўмацаванняў. Былі драўляныя (астрогі, гародні), мураваныя з глінабітнымі сценамі, памостамі-галерэямі, з разнастайнымі вежамі. На Беларусі першыя замкі былі агульнагародскімі вялікакняжацкімі цытадэлямі (гродзенскі Стары замак), звычайна ставіліся на ўзгорках ці ў акружанні вады ці равоў з ёю. Сцены асобных замкаў абкладваліся каменем (Крэва, Ліда), з XV ст. пачалі ў іх праяўляцца рысы готыкі і рэнесансу (Мірскі замак), з XVII ст. пераважаюць барочныя рысы. У сярэдзіне XVI ст. пашырылася бастыённая сістэма (Заслаўскі замак), з канца XVI ст. замак будаўніцтва паступо-

ва пачало трансфармавацца ў палацава-замкавае (Нясвіжскі замак). Многія старыя замкі рэканструяваліся, абкружаліся паркамі. У 1-й пал. XIX ст. сярэднявечныя ўмацаванні замяняліся крэпасцямі з элементамі найноўшай фартыфікацыі. Замкавы характар мелі на Беларусі і многія храмы (Сынковіцкая царква-крэпасць, Быхаўская сінгога). Замкамі на Беларусі часта называлі палацы XVIII ст. (гродзенскі Каралеўскі палац).

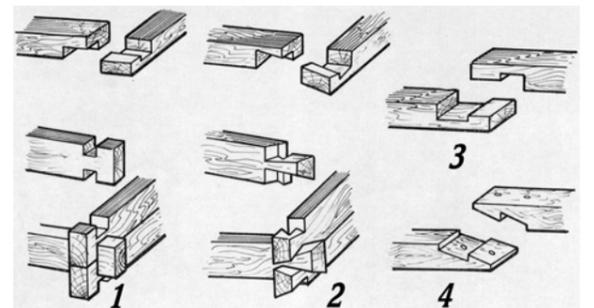
ЗАЛЕЗЫ – металічная самалюўная пастка з ушчамленнем для лоўлі драпежных і пушных жывёлін (мядзведзяў, ваўкоў, лісоў, выдраў, андатраў, ласак, зайцоў і інш.) Былі розных мадэлей. Цяпер маюць у сваім арсенале станіну, кржавіны, дугі, пласціністыя спружыны, рычагі, талерачкі, язычок. На рознага зверу і розныя лоўчыя прылады (на мядзведзя і воўка больш складаныя і цяжкія). Каб звер не ўчуў чалавечага паху, залезы абдавалі варама з рознымі хваёвымі прыправамі і зёлкамі. Іх настаўлялі «на след», «пад след» або з прынадай.

Залезы: з донцай (XIX ст.) і «лебядзіная шыйка»

Дом з залобкам у Браславе

Замкі: просты (1) і касы (2); накладныя прамы (3) і касы (4) пры падаўжэнні элементаў

Алесь МАКРАЦОЎ

Парцэлы

На дрэвах
людскіх лёсаў
пладамі
спеюць учынкі...

Нацыянальная ідэя
беларускага народа:
варнуцца
да самога сябе,
зрабіцца
самім сабой...

Вінаградныя лозы,
грушы і яблыні,
вішні і лівы...
Жыццярэдасны сад
хрысціянскіх душ...

Вызваленне
нацыянальнай мовы
з пад слою чужой...
Рэстаўрацыя
беларускага Храма...

Для народа
век,
што год
для чалавека...

Калісьці графская,
ахінутая паркам
сажалка...
Возера дзяцінства...

Разлог,
не забруджаны
шумам...

Артэзіянская
цішыня...

Праз чыстыя душы
Бог
асвячае народ...
Нібыта праз вокны.

Залацістае зерне
новага ўраджая
на асфальце
дарогі...
Падатак,
спагнаны ветрам...

І каменні час нішчыць

Фота Міколы ПІВАВАРА

ЗАЛОБАК – форма страхі каркас-най канструкцыі. Стварецца за кошт таго, што франтон тарцовай сцяны ўсечаны зверху невялікім схілам. Страхі з залобкам павялічвае супраціўленне ветраным патокам.

ЗАЛОЎКА – мужава сястра.

ЗАМЁТ – тып агароджы сялянскага двара. У пазы шул, укапаных у зямлю, гарызантальна закладвалі ачэсанія на канцах бярвёны, дылі. Вышыня замёта дасягала 2 і больш метраў. Калі рабіўся як частка вяночнага двара, то мог мець невялікі двухсхільны паддашак.

ЗАМОК – спосаб злучэння двух драўляных канструкцыйных элементаў пры іх падаўжэнні або ў вуглах зруба. Універсальны ў адрозненне ад больш простага тыпу злучэння – накладкі; засцерагае ад многіх відаў дэфармацый (выгібу, зруху і інш.). На Беларусі замак выкарыстоўваецца просты і касы, з шыпамі ў адным і з адтулінамі ў другім элеменце.